

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. II. Utrum utilius Domi, an in Scholis erudiantur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

rūm virorum & electos ex poëtis maxime (namque eorum parvis cognitio gratior est) locos edificere inter lusum licet. Nam & maximè necessaria est oratori (sicut suo loco dicam) memoria: & ea præcipue firmatur atque alitur exercitatione: & in iis de quibus nunc loquimur ætatibus, quæ nihil dum ipsæ ex se generare queunt, prope sola est quæ juvare curam docentium possit. ¹Non alienum fuerit exigere ab his ætatibus, quo sit absolutius os, & expressior sermo, ut nomina quædam versusque affectatæ difficultatis ex pluribus asperrime coëuntibus inter se syllabis catenatos, & velut confragosos, quàm citatissime volvant. *Χαλεπὸι* græce vocantur. res modica dictu: qua tamen omissa, multa linguæ vitia, nisi primis eximuntur annis, inemendabili in posterum pravitate durantur.

¹ *Non alienum.*] Vide Erasmm in libello de recta pronuntiatione. *Idem.*

C A P. II.

Utrum utilius Domi, an in Scholis erudiantur.

¹SED nobis jam paulatim accrescere puer, & exire de ³ Sgremio, ac discere serio incipiat. Hoc igitur potissimum loco tractanda quæstio est, ²utiliusne sit domi atque intra privatos parietes studentem continere, an frequentia scholarum & velut publicis præceptoribus tradere. ³Quod quidem quum iis à quibus ⁴clarissimarum civitatum mores sunt

HOc capite Quint. thesin generalem per comparationem tractat: erudiendine sint pueri domi, an in Scholis? Atque ut in Scholis publicis erudiantur suadet. *Turneb.*

¹ *Utiliusne sit domi atque intra.*] Hanc quæstionem diligentissime tractant, Barth. Keckermann. lib. 1. System. Polit. cap. 9. pag. 949. Timplerus lib. 4. polit. cap. 3. quæst. 3. Melchior. Junius quæst. politic. part. 2. quæst. 43. p. 75. &c. Philipp. Henr. Hanonius disp. politic. 5. p. 216.

² *Quod quidem.*] Nam Lycurgus, ut

publicis gymnasiis Lacedæmoniorum pueri docerentur, hisque præseter pædonomus, instituit. Plato quoque in Nomothesia, ut publice pueri instituatur, jubet. *Turneb.*

³ *Clarissimarum civitatum.*] Ut Lycurgo, quod ex iis quæ de Lacedæmoniorum institutis scripta sunt à multis, satis constat. Quam autem idem Platoni placuerit, si nusquam aliunde, vel hinc appareat, quod censer infantes quoque à nutricibus in certum locum quasi ludum deferendos per singulas tribus. *Camerar.*

B

I *Quam*

sunt instituti, tum eminentissimis auctoribus video placuisse. Non est tamen dissimulandum, esse nonnullos qui ab hoc prope publico more privata quadam persuasione dissentiant. Hi duas præcipue rationes sequi videntur: unam, quod moribus magis consulant fugiendo turbam hominum ejus ætatis, quæ sit ad vitia maxime prona: unde causas turpium factorum sæpe extitisse utinam falso jactaretur. Alteram, quod quisquis futurus est ille præceptor, liberalius tempora sua impensurus uni videtur, ¹ quam si eadem in plures partiatur. ² Prior causa prorsus gravis. Nam si studiis quidem scholas prodesse, moribus autem nocere constaret, ³ potior mihi ratio vivendi honeste, quam vel optime dicendi videretur. Sed mea quidem sententia, juncta ista atque indiscreta sunt. Neque enim esse oratorem nisi bonum virum judico: & fieri etiam si posset, nolo. de hac re igitur prius. ⁴ Corrupti mores in scholis putant: nam & corrumpuntur interim: sed domi quoque: ⁵ & sunt multa ejus rei exempla, tam lævæ hercle quam conservatæ sanctissime utrobique opinionis. Natura cujusque totum curaque distat. ⁶ Da mentem ad pejora facilem, da negligentiam formandi custodiendique in ætate prima pudoris: non minorem flagitiis occasionem secreta præbuerint. nam & esse potest turpis domesticus ille præceptor: nec tutior inter servos malos, quam ingenuos parum modestos conversatio est. At si bona ipsius indoles, si non cæca ac sopita parentum socordia est: & præceptorem eligere sanctissimum quemque (cujus rei

¹ *Quam si eadem in plures partiatur.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 7. p. 19.

² *Prior causa.*] Primo amplificat, deinde solvit. locus est ex comparatione, sed per hypothesin. *Turneb.*

³ *Potior mihi ratio vivendi, &c.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 7. p. 19. & Barthium Advers. lib. 31. cap. 5. p. 1430. Melch. Junium Part. 11. Polit. Quæst. 1. pag. 105. &c. Plin.

lib. 3. Epist. 3.

⁴ *Corrupti mores.*] Refutat opinionem per inversionem. *Turneb.*

⁵ *Et sunt multa ejus rei exempla.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 7. p. 20. Barthius Advers. lib. 31. cap. 5. pag. 1430.

⁶ *Da mentem.*] Comprobatio est per hypothesin: qui locus etiam inversionem habet. *Turneb.*

rei præcipua prudentibus cura est) & disciplinam quæ maxime severa fuerit, licet: ¹ & nihilominus amicum gravem virum, aut fidelem libertum lateri filii sui adjungere: cujus assiduus comitatus etiam illos meliores faciat, qui timebuntur. ² Facile erat hujus metus remedium. ³ Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio, quam *indulgentiam* vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. ⁴ Quid non ⁵ adultus concupiscet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & ⁶ jam ⁷ *coccum* intelligit, jam ⁸ *conchylium* poscit. Ante palatum eorum quam os instituimus. In lecticis crescunt: si terram attigerint, è manibus utrinque sustinentium pendent. ⁹ Gaudemus si quid licentius dixerint. *Verba ne* ¹⁰ *Alexandrinis quidem permittenda*

¹ *Et nihilominus.*] Amicum illum & libertum, cujus meminit Fab. appellat Plin. in epist. *custodem & rectorem*, cujus hæc sunt verba: *Adest enim adolescenti nostro cum cæteris naturæ fortunæque dotibus exima corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis non modò præceptor, sed custos etiam rectorque querendus est.* Turnebus.

² *Facile erat.*] Soluta hac objectione, Fabius culpam in parentes transfert: in eosque acerbissime invehitur, ut quos puerorum mores depravare dicat. *Idem.*

³ *Utinam liberorum nostrorum mores non, &c.*] Huc spectant illa apud Plautum, Bacch. III. 3. 34. &c. Terent. Heaut. III. 1. 74. *Deteriores omnes sumus licentia.*

⁴ *Quid non adultus concupiscet? qui in purpuris repit, nondum prima verba exprimit & jam coccum intelligit, jam conchylium poscit, ante paratum eorum, quam mores instituimus.*] Jam *coccum* id est vestes coccineas intelligit: jam *conchylium*, id est conchyliatas poscit vestes: & sic *paratum*, id est vestes atque ornatum eorum, antequam mores instituimus. *Scoppa.*

⁵ *Adultus.*] Argumentatur à minori ad majus. *Turneb.*

⁶ *Jam coccum intelligit.*] Vid. Joh. Scoppæ Parthenop. Collectan. lib. 2. cap. 3. pag. 950. qui pro *palatum leg. paratum.* & Salmaf. in Tertull. de palli. p. 136. & adverb. Cercoeth. p. 136. &c.

⁷ *Coccum.*] Coccus vel quisquilium granum est illud ilicis, quo vestes coccineæ & quisquiliatæ tinguntur. Passerat. scribit *coquum*, quia quæ sequuntur videntur magis ad victus rationem, & institutionem pertinere. *Turneb.*

⁸ *Conchylium.*] Conchylium appellant Græci, omnes pisces dura testa opertos. Est etiam genus conchæ & maricis, quo tingitur color non absimilis purpuræ, qui tamen quadantenus est glaucus & austerus. *Idem.*

⁹ *Gaudemus siquid licentius dixerint.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 10. p. 29. *Turneb.*

¹⁰ *Alexandrinis.*] Ægyptii omnes, præsertim Alexandrini, ut ait Strabo, deliciis fuerunt deditissimi. hoc autem loco Quintilianus alludere videtur ad sacra Serapidis, quæ juxta Alexandriam cum magna utriusque sexus lascivia & impudicitia celebrabantur. Meminit

mittenda delitiis, risu & osculo excipimus. Nec mirum: nos docuimus, ex nobis audierunt: nostras amicas, nostros concubinos vident. ¹ Omne convivium obscænis canticis strepit: pudenda dictu spectantur. Fit ex his consuetudo, deinde natura. Discunt hæc miseri antequam sciant vitia esse: inde soluti ac fluentes non accipiunt è scholis mala ista, sed in scholas afferunt. ² Verum in studiis magis vacabit unus uni. ³ Ante omnia nihil prohibet esse istum, nescio quem unum, etiam cum eo qui in scholis eruditur. Sed etiam si jungi utrumque non posset, lumen tamen illud conventus honestissimi, tenebris ac solitudini prætulisset. Nam optimus quisque præceptor frequentia gaudet, ac majore se theatro dignum putat. At vero minores ex conscientia suæ infirmitatis hære singulis, & officio fungi quodammodo ⁴ pædagogorum non indignantur. ⁵ Sed præstet alicui vel gratia, vel amicitia, vel pecunia, ut doctissimum atque incomparabilem magistrum domi habeat: num tamen ille totum in uno diem consumpturus est? aut potest esse ulla tam perpetua ⁶ discantis intentio, quæ non ut visus oculorum obtutu continuo fatigetur? cum præsertim multo plus secreti temporis studia desiderent. Neque enim ediscenti, scribenti, & cogitanti præceptor assistit: quorum aliquid agentibus, cujuscunque interventus impedimento est. Lectio quoque non omnis nec semper ⁷ præeunte vel interpretante eget.

Quando

Ovid. de Tristib. *Idem. Ne Alexandrinis quidem, &c.*] Notum est de Alexandrina luxuria quid literis mandatum sit, cui portentose indulsit Cleopatra. *Camerar.*

¹ *Omne convivium obscænis.*] Videatur Joh. Savaro ad Sidonium p. 20. 21. Joh. Sarisberienf. Policrat. lib. 1. cap. 8. lib. 8. cap. 12.

² *Verum.*] Alteram objectionem refutat primum per antiparastasin, deinde per enstasin. *Turneb. Verum in Studiis.*] Ἀλλὰ. Voir, mais en choses d'estudes.

³ *Ante omnia.*] Πρῶτον ἀπάντων ἔδεν καλῶς.

⁴ *Pædagogorum.*] Qui olim servierant. ⁵ *Sed præstet.*] Addit nunc concessionem quandam, deinde ex comparatione ostendit satius esse erudiri in scholis publicis. Et pro alicui leg. Passerat. *aliquis.* Turneb.

⁶ *Discantis intentio.*] Studium in legendo & meditando. *Pitbaus.*

⁷ *Præeunte.*] Vel intelligit eam prælectionem, quæ fieri solet ab artium professoribus: vel priorem quandam pronunciationem, qua præceptores puerorum os & sermonem formabant. *Turneb.*

I Ergo

Quando enim tot auctorum notitia contingeret? ¹ Ergo modicum tempus est, quo in totum diem velut opus ordinetur. Ideoque per plures ire possunt etiam quæ singulis tradenda sunt. Pleraque vero hanc conditionem habent, ut eadem voce ad omnes simul perferantur. ² Taceo ³ de partitionibus & declamationibus rhetorum: quibus certe quantumcunque numerus adhibeatur, tamen unusquisque totum feret. Non enim vox illa præceptoris, ut cœna, minus pluribus sufficit: sed ut sol, universis idem lucis calorisque largitur. *Grammaticus* quoque de ratione loquendi si differat, quæstiones explicet, historias exponat, poemata enarret: tot illa discent, quot audient. ⁴ At enim emendationi prælectionique numerus obstat. Sit incommodum (nam quid fere undique placet?) mox illud comparabimus commodis. Nec ego tamen eo mitti puerum volo, ubi negligatur. Sed neque præceptor bonus majore se turba, quam ut sustinere eam possit, oneraverit: & in primis ea habenda cura est, ⁵ ut is omnino fiat nobis familiariter amicus: nec officium in dicendo spectet, sed affectum. ita nunquam erimus in turba. Nec sane quisquam literis saltem leviter imbutus, eum in quo studium ingeniumque perspexerit, non in suam quoque gloriam peculiariter fovebit. Sed ut fugiendæ sint magnæ scholæ (cui ne ipse quidem rei assentior) si ad aliquem merito concurritur: non tamen hoc eo valet, ut fugiendæ sint omnino scholæ. Aliud est enim ⁶ vitare

¹ Ergo modicum.] Elegantiſſima eſt metaphora ab architectis ducta: qui delineare ſolent temporis momento, quod reliqui fabri toto die ſunt acturi. *Idem.*
² Taceo de partitionibus.] *Partitiones* appellat Quintil. quæ à rhetoribus Græcis *παραγχερήσεις*, id eſt diſtributiones thematis in manum & digitos: quæ fieri ſolent à præceptore, cum thema proponit & in ſuos locos partitur. Hujusmodi ſunt *diviſiones quæſtionum* Socratici, & *diviſiones epidiſtica* Menandri. *Idem.*

³ De partitionibus.] Id eſt, materiis diſiſis diſcipulis, quæ dicuntur *παραγχερήσεις*. de qua re lib. 2. Fabius. *Camer.*
⁴ At enim.] Altera eſt anthyphora, quam ſolvit per antiſtaſin. *Turn.*
⁵ Ut is omnino fiat nobis familiariter amicus.] Vide Jan. Gebhard. *Crepund.* l. 1. c. 7. *Pavani.*
⁶ Vitare.] *Vitamus* enim quod omnino fugimus: ut ſi diceret, non eſſe committendos diſcipulos ſcholis publicis. *Eligimus* autem, cum aliquibus propoſitis quod magis idoneum videtur optamus. *Turneb.*

eas, aliud eligere. ¹ Et si refutavimus quæ contra dicuntur jam explicemus quid ipsi sequamur. Ante omnia, futurus orator, cui in maxima celebritate & in media reipub. luce vivendum est, assuescat jam à tenero non reformidare homines, ² neque illa solitaria & velut umbratili vita pallefcere, Excitanda mens & attollenda semper est, quæ in hujusmodi secretis aut languescit, & quendam velut in opaco situm ducit; aut contra tumescit inani persuasione. *Neceffe est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat.* ³ Deinde cum proferenda sunt studia, caligat in Sole, & omnia nova offendit: ut qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est. ⁴ Mitto amicitias, quæ ad senectutem usque firmissimæ durant, religiosa quadam necessitudine imbutæ. Neque enim est sanctius, sacris iisdem quam studiis initiari. ⁵ Sensum ipsum qui communis dicitur, ubi discet, cum se à congressu, qui non hominibus solum, sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit? Adde, quod domi ea sola discere potest, quæ ipsi præcipiuntur: in schola, etiam quæ aliis. Audiet multa quotidie probari, multa corrigi. proderit aliqujus objurgata desidia: proderit laudata industria: excitabitur laude æmulatio: turpe ducet cedere pari, pulchrum superasse majores. ⁶ Accendunt omnia hæc animos: & licet ipsa vitium sit ambitio, frequenter tamen causa virtutum est. ⁷ Non inutilem scio servatum esse à præceptoribus meis

morem

¹ Et si refutavimus.] More suo Quintilianus & optima œconomia rationes aliorum refutavit, argumentaque opposita comparavit: nunc sententiam suam suis argumentationibus confirmat. *Idem.*

² Neque illa solitaria, &c.] Vide Goldastum ad Petron. p. 529. &c. & Joh. Wouweren ibid. p. 382. Savaro ad Sardon. lib. 2. ep. 10. Pichena nor. ad Tacit. num. 97.

³ Deinde.] Ab inutili. *Turneb.*

⁴ Mitto amicitias, &c.] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. c. 11. p. 31.

⁵ Sensum ipsum.] Sensum commu-

nem Quintil. non vocat sensum illum primum, cui ceteri ancillantur, quique est in anteriori cerebri ventriculo: sed vocat petitionem quandam & experientiam quæ ex hominum congressu sensum colligitur, appellaturque à Cic. *communis prudentia.* *Turneb.*

⁶ Accendunt omnia hæc animos.] Vide Melchior. Junium Method. eloquent. cap. 4. p. 23. & Meursii lib. de gloria *Paraus.*

⁷ Non inutilem.] Cum de ambitione & æmulatione dixisset, obiter morem quendam subjicit ad excitanda puerorum ingenia aptissimum, ut pueris in classis

mōrem, qui cum pueros in classes distribuerant, ordinem dicendi secundum vires ingenii dabant: & ita superiore loco quisque declamabat, ut præcedere profectu videbatur. Hujus rei judicia præbebantur. ea nobis ingens palmæ contentio. ¹ ducere vero classē, multo pulcherrimum. Nec de hoc ² semel decretum erat: tricesimus dies reddebat victo certaminis potestatem. Ita nec superior successu curam remittebat, & ³ dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat. ⁴ Id nobis acriores ad studia dicendi faces subdidisse, quam exhortationes docentium, pædagogorum custodiam, vota parentum, quantum animi mei conjectura colligere possum, contenderim. ⁵ Sed sicut firmiores in literis profectus alit æmulatio, ita incipientibus, atque adhuc teneris, condiscipulorum quam præceptoris, jucundior, hoc ipso quod facilius imitatio est. Vix enim se prima ⁶ elementa ad spem tollere effingendæ, quam summam putant eloquentiæ audebunt: proxima amplectuntur magis: ut vites arboribus applicitæ, inferiores prius apprehendendo ramos, in cacumina evadunt. Quod ad eò verum est, ut ipsius etiam magistri, si tamen ambitiosis utilia præferet, hoc opus sit, cum adhuc rudia tractabit ingenia, non statim onerare infirmitatem discipulorum, sed temperare vires suas, & ad intellectum audientis descendere. Nam ut ⁷ vascula oris angusti superfusam ⁸ humeris copiam respuunt: sensim autem influentibus, vel etiam instillatis complentur: sic ani-

classes distributis, ei priores declamandi partes tribuantur qui doctior sit. Turneb.

¹ *Ducere classē.*] Id est, primum locum tenere.

² *Semel.*] Id est, in perpetuum.

³ *Ei dolor.*] Probat hanc consuetudinem Fabius à causis quæ studium & æmulationem concitant metu scilicet & dolore. Turneb. *Dolor victum ad depellend. ignom.*] Similis locus apud Papin. Statium 2. Thebaid. v. 326. &c. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 11. p. 32.

⁴ *Id nobis.*] Probat à suo ipsius iudicio. Turneb.

⁵ *Sed sicut.*] Consuetudinem illam *αὐτοδραστηρικῶς* adstringit, ac duntaxat in paulo provectioribus observandam docet, non etiam in rudibus. Idem.

⁶ *Elementa.*] Pro elementariis, ut *servitia* pro servis.

⁷ *Vascula oris angusti.*] Pulcherrimus hic Fabii locus in mentem fuit Lactantio de Opificio Dei cap. 8.

⁸ *Humoris copiam resp.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. c. 11. p. 33.

fic animi puerorum quantum excipere possint, videndum est. Nam ¹ majora intellectu, velut parum aptos ad percipiendum animos non subibunt. Utile igitur est habere quos imitari primum, ² mox vincere velis. ita paulatim & superiorum spes erit. ³ His adjicio, præceptores ipsos non idem mentis ac spiritus in dicendo posse concipere singulis tantum præsentibus, quod illa celebritate audientium instinetos. ⁴ Maxima enim pars eloquentiæ constat animo. hunc affici, hunc concipere imagines rerum, & transformari quodammodo ad naturam eorum de quibus loquimur, necesse est. Is porro quo generosior celsiorque est, hoc majoribus velut ⁵ organis commovetur: ideoque & laude crescit, & impetu augetur, & aliquid magnum agere gaudet. Est quædam tacita dedignatio, vim dicendi tantis comparatam laboribus, ad unum auditorem demittere. ⁶ pudet supra modum sermonis attolli. Et sane concipiat quis mente vel declamantis habitum, vel orantis vocem, incessum, pronuntiationem, illum denique animi & corporis motum, sudorem, ut alia præteream, & fatigationem, audiente uno, nonne quiddam pati furori simile videatur? ⁷ Non esset in rebus humanis eloquentia, si tantum cum singulis loqueremur.

C A P.

¹ *Majora intellectu velut, &c.*] Joh. Gebhard. Crepund. l. r. c. 11. p. 33. pro aptos, legit apertos, & retulit ad id quod dixerat, *Vascula angusti oris.*

² *Mox vincere velis.*] Leg. *Mox vincere velit.* Nam ad Præceptores de pueris loquitur Quintilianus. Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 11. p. 33.

³ *His adjicio.*] Post egressionem quam de ambitione & imitatione fecit, ad institutum redit, & commoda publicarum scholarum adfert, ac ostendit præceptorem longe melius in turba docere, quam in solitudine. Turneb.

⁴ *Maxima enim pars.*] Maxima pars eloquentiæ posita est in affectu: qui fit vel sedandis auditorum mentibus, vel

inflammandis. sed ut Orator affectum concitet, primum affici debet: quod fit (ut ait Fabius) per *phantasiam*, id est visionem, quæ rerum absentium imagines nobis representat: ac Oratorem suum *euphantasiotum* esse cupit. Idem.

⁵ *Velut organis.*] Metaphora est ducta ab artibus mechanicis. illic enim majora pondera majori etiam difficultate & majoribus instrumentis moventur. Turn.

⁶ *Pudet supra modum attolli.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. c. 11. p. 33. *Modum sermonis* Fabius eleganter vocat, morem & rationem quotidianam loquendi. *Parvus.*

⁷ *Non esset.*] Claudis caput epiphonemare. Turneb.

1 Quo